

Woord vooraf

CIRKELEN TUSSEN KINDBIOGRAFIE EN AUTOBIOGRAFIE

Op het verzoek om dit boek in te leiden wil ik graag ingaan. Het is immers alsof er zich een 'biografische' cirkel sluit. Mijn levensgeschiedenis als onderwijsonderzoeker is begonnen met een studie over de Nederlandse jenaplanbeweging en daar kwam ik Ad Boes tegen als een van de sleutelpersonages.

Later ging ik in mijn promotieonderzoek met de biografische methode aan de slag. Dat was anderhalf decennium geleden. En nu maakt de auteur de omgekeerde beweging en komt met dit boek over kindbiografie op de proppen, gebaseerd op jarenlange ervaring in de opleiding van toekomstige (jenaplan-)leerkrachten.

Het idee vond ik al aantrekkelijk, maar toen ik het manuscript doorgelezen had werd ik pas goed enthousiast. Het is immers een bijzonder en een waardevol boek. Dat wil ik toelichten en daarbij meteen de auteur bewust en van harte een reeks pluimen op de hoed steken.

Het boek is *bijzonder* omdat het ingaat tegen de hoofdstroom van de (Nederlandse) onderwijskunde, waarin de idee van technische beheersbaarheid en stuurbaarheid de boventoon voert. Onderwijs en opvoeding moeten vooral effectief zijn, resultaat opleveren en efficiënt georganiseerd worden, zo luidt het. Daar is op zich natuurlijk niets mis mee. Maar in de praktijk betekent dit wel dat onderwijs en opvoeding vaak gereduceerd worden tot het doen verwerken van kennis en vaardigheden door de leerlingen, op zo'n wijze dat de resultaten meetbaar én vergelijkbaar zijn. De ooit zo geroemde 'totale persoonsontwikkeling' wordt met de lippen nog wel als doel beleden, maar in de praktijk vaak dramatisch verengd.

In tegenstelling tot een (enge) onderwijskundige visie, weerspiegelt dit boek een duidelijk 'onderwijspedagogische' benadering. De toekomstige leerkrachten worden georiënteerd op het totale en unieke kind. Dit blijft in het boek geen zweverig, theoretisch ideaal. Integendeel, het boek laat op een erg concrete en praktisch haalbare wijze zien hoe je daaraan kan werken. Tegelijkertijd blijft het recht doen aan de volle complexiteit en daarmee aan de volle rijkdom van het onderwijs- en opvoedingsgebeuren. Dat maakt het boek meteen ook erg *waardevol*, want die rijkdom is nu net hetgeen waaruit leerkrachten hun diepe motivatie, engagement en beroepsvoldoening putten.

De biografie-opdracht, waarvoor dit boek een handleiding biedt, houdt in dat men als leerkracht-in-opleiding drie jaar lang op weg gaat met één kind en zijn/haar verhaal schrijft.

Daar komt heel wat bij kijken. Op de eerste plaats natuurlijk de relatie- en communicatievaardigheid naar het kind toe, maar ook naar de ouders, familieleden of andere sleutelfiguren in zijn/haar leven. Men kan immers geen levensverhaal schrijven zonder de context mee te nemen, of beter de veelheid van contexten waarin het kind opgroeit. Net zoals ook de leerkracht altijd die context mee in rekening zal moeten brengen bij het beoordelen van een situatie en het afstemmen van zijn/haar handelen daarop.

Drie jaar is daarenboven een hele tijd. Dat vraagt weliswaar volharding en doorzettingsvermogen, maar biedt precies de kans om het proces en de dynamiek in de ontwikkeling van het kind van zeer nabij te volgen. En daarbij is 'minder meer': de biografie van dat ene kind roept een hele waaier van pedagogische thema's en vragen op. Of om het te zeggen met een boutade die me uit de wereldoriëntatieliteratuur altijd is bijgebleven: 'De hele herfst zit in één boom.'

Het boek bevat heel wat elementen om een 'krachtige leeromgeving' te scheppen in de opleiding. Het reikt bronnen aan, doet suggesties, plaatst een knipperlicht bij mogelijke valkuilen en moeilijkheden, moedigt aan en stimuleert.

Daarenboven wijst de auteur terecht op de noodzaak van volgehouden en systematische ondersteuning door de docenten in de opleiding voor het slagen van dit biografieproject.

Als zodanig levert het boek ook een belangrijke exemplarische bijdrage aan de opleidingsdidactiek.

Twee elementen vind ik in dat verband bijzonder waardevol. Op de eerste plaats overstijgt het boek de het probleem van de relatie (of beter de kloof) tussen theorie en praktijk in de leerkrachtenopleiding. Het geeft immers heel concreet aan hoe beiden geïntegreerd kunnen worden.

De praktijkervaringen, gedocumenteerd in het biografisch verhaal, worden via gerichte opdrachten verbonden met bijvoorbeeld de ontwikkelingspsychologie van R. Kohnstamm.

De praktijk illustreert, concretiseert de theorie. Maar ook omgekeerd noemt het boek thematische literatuur en begrippenkaders, waarmee de 'biograaf' kritisch kan kijken naar het concrete verhaal dat hij/zij aan het schrijven is. In die wisselwerking ervaart de toekomstige leerkracht hoe theorie hem/haar helpt om gericht en kritischer te kijken en dingen te zien die zonder de theoretische bril gewoon onzichtbaar zouden blijven of aan de aandacht ontsnappen. Omgekeerd vormen de ervaringen met de praktijk of de pedagogische werkelijkheid concrete aanleidingen om kritische vragen te stellen aan de theorie over haar houdbaarheid of toepasbaarheid.

Even belangrijk is het feit dat de hele biografieopdracht uitdrukkelijk als een onderzoek wordt aangepakt. Het boek bevat een hele rits methodologische richtlijnen: het systematisch registreren en dus documenteren van waarnemingen (observaties; gesprekken op klankband; video-opnames) of reflecties (logboek aantekeningen). Bij herhaling wordt gewezen op het onderscheid tussen registreren en interpreteren, op het belang van het kritisch toetsen van de interpretaties en conclusies aan de waarnemingen. Door de opdracht verwerft de biograaf dus ook een onderzoekshouding én een reeks onderzoeksvaardigheden. Zij vormen het logische verlengstuk van de voor leerkrachten zo essentiële reflectieve instelling. Het leren systematisch schriftelijk rapporteren over een onderzoeks- en reflectieproces is het uiteindelijke sluitstuk van de opdracht, die in de vorm van een geschreven eindrapport wordt opgeleverd.

Tenslotte nog dit: de biograaf is altijd ook enigszins een autobiograaf. Kijken naar, denken en schrijven over het kind kan niet zonder tegelijk ook te kijken naar de relatie die men heeft met dat kind. Een relatie die niet louter zakelijk, afstandelijk kan zijn, maar onvermijdelijk vooruitgrijpt naar een pedagogische relatie van zorg en verantwoordelijkheid. Men werkt immers aan de biografie-opdracht als toekomstig leerkracht. Daarom lijkt het me bijzonder boeiend om aan de kindbiografie een autobiografische appendix te koppelen. Een soort epiloog waarin men zich afvraagt: wat leert die ervaring me over wie ik ben als leerkracht en wie ik wil zijn? Over wat mij drijft in dit vak en waar mijn twijfels zitten? Over mijn sterke kanten en mijn (voorlopige) zwaktes... Door die autobiografische reflectie eraan te koppelen wordt het maken van de kindbiografie niet alleen een werkstuk pedagogiek, maar meteen ook een kans op intensieve professionele ontwikkeling. Die groei naar professioneel leerkrachtschap

weerspiegelt zich immers niet alleen in toenemende handelingsbekwaamheid, waardoor men in steeds meer verschillende beroepssituaties steeds beter weet hoe op te treden. Professionaliteit vereist ook een groei in opvattingen en denkbeelden. Daarmee bedoel ik enerzijds de professionele know how (kennis en opvattingen over hoe men beroepssituaties best aanpakt), maar ook het inzicht in zichzelf als leerkracht. Zichzelf in die rol beter leren kennen en begrijpen, maar ook kritisch bevragen is van cruciaal belang voor goed leerkrachtschap en autobiografische reflectie is daarbij een krachtig hulpmiddel. Wie men is als persoon, is in het beroep van leerkracht immers zeker minstens even wezenlijk als wat men beroepshalve kan en weet. Als persoon een verschil maken in het leven van kinderen, daarin ligt volgens mij één van de diepste drijfveren van leerkrachten. En die persoon heeft ook een levensgeschiedenis, een biografie, een verhaal dat verteld wil worden. Waarmee zich weer een cirkel sluit...

Heverlee, november 2002,

Prof. dr. Geert Kelchtermans,

Centrum voor Onderwijsbeleid en -vernieuwing, K.U. Leuven.

Inhoud

Inleiding	9
1 Hoe ziet de opdracht er uit?	13
1.1 Over het kiezen van een kind voor de opdracht	13
1.2 Je hebt een kind gekozen en ouders bereid gevonden. Hoe nu verder?	17
1.3 Wat ga je bij deze opdracht doen?	18
1.4 Problemen tijdens de opdracht	33
1.5 Literatuur	37
1.6 Onderzoek	38
1.7 De eindopdracht	38
1.8 Over de vormgeving van de opdracht kindbiografie	47
2 Achtergronden van de opdracht	51
2.1 De pedagogische achtergrond van de opdracht	51
2.2 De ontwikkelingspsychologie	57
2.3 Reflecteren en de biografische methode	63
2.4 Over gezinnen	66
2.5 Over de school	72
2.6 Over de samenleving	75
2.7 Over kennis, ervaring en wijsheid	76
3 Verslaggeving en onderzoek	79
3.1 Een logboek schrijven	79
3.2 Het gebruik van literatuur	84
3.3 Praten met kinderen	91
3.4 Spreken met ouders	97
4 Werken met de 'Kleine ontwikkelingspsychologie'	99
Bijlagen	117
1 Een voorbeeld van een brief voor ouders	117
2 Een correctieformulier voor de docent	118
3 Boeken over kinderen	119
4 De opdracht kindbiografie in het geheel van de pabo- opleiding	123
Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	130

Inleiding

Het spreekt vanzelf dat er in elke opleiding voor het basisonderwijs in het studieprogramma veel aandacht is voor kinderen en hun opvoeding. Je zult als pabo-student boeken en artikelen op het gebied van pedagogiek en (ontwikkelings-)psychologie bestuderen. Je maakt observaties tijdens de stage. Je overlegt met docenten en medestudenten over opvoedings- en didactische problemen, enzovoort. Voor de integratie van het geleerde, waarbij de onderdelen van de opleiding met elkaar in verband worden gebracht, ben je zelf verantwoordelijk. Daarbij gaat het niet alleen om alles wat je bestudeerd hebt, ook je de stage-ervaringen zijn van grote betekenis. Maar er is meer. Je bent zelf opgevoed én je hebt onderwijs gevolgd. Later, bij het geven van onderwijs na je opleiding, speelt je eigen verleden een grote rol. Het is belangrijk om je daarvan in je pabo-jaren al bewust te worden.

Het gevaar bestaat dat kennis over kinderen die je je tijdens je studie eigen maakt niet boven het niveau van 'boekenwijsheid' uitkomt. Vaak is de vorm die voor tentamens en andere vormen van studie-evaluatie wordt gekozen daar mede schuldig aan. Ieder herkent wel situaties waarbij je vlak voor een toets een grote hoeveelheid kennis opneemt die je vervolgens 'loost'. Na korte tijd moet je vaststellen dat het overgrote deel van die kennis weer verdwenen is. Je weet misschien nog net waar je die kunt terugvinden. Als je echter in de gelegenheid bent om iets te doen met wat je bestudeerde, blijft wat je leerde je beter bij en, nog belangrijker, er kans is dat je van studeren meer het nut inziet.

De opdracht kindbiografie, die in dit boek volledig wordt beschreven, is een belangrijke aanvulling op het gebruikelijke studieprogramma van pabo's. De opdracht omvat het gedurende langere tijd volgen van de ontwikkeling van een kind in de basisschoolleeftijd. Je legt contact met dat kind en trekt een periode met hem of haar op in allerlei situaties. Je hebt met de ouders te maken, je spreekt en overlegt met hen. Je bezoekt de school van het kind. Je gaat op zoek naar informatie die direct of indirect op het kind betrekking heeft en legt een verband tussen wat je te weten bent gekomen en je eigen ervaringen. Je vergelijkt de opvoeding van het kind met wat je zelf als kind thuis én in het onderwijs hebt meegemaakt.

Tenslotte beantwoord je de vraag hoe het onderwijs voor het kind dat je hebt gevolgd eruit zou moeten zien. Met deze vraag zul je je later, bij de uitoefening van het beroep van leraar, voortdurend moeten bezighouden.

Misschien roept deze informatie meteen al vragen op, zoals 'Ik ga toch alleen naar de pabo om les te geven?', 'Zoiets lijkt me meer geschikt voor wie in de kinderverzorging werkzaam wil zijn!', 'Hoeveel tijd kost deze opdracht eigenlijk?' en 'Waar haal ik voor deze opdracht een kind vandaan?'

Je kunt er zeker van zijn dat je in dit boek op veel van deze en andere vragen uitgebreid antwoord krijgt. Misschien is er dan nog steeds onzekerheid en blijven er vragen. In dat geval zijn er docenten die je verder willen helpen, want de opleiding is er verantwoordelijk voor

dat je de opdracht naar behoren kunt uitvoeren. Dat betekent ook dat je met problemen die zich voordoen bij hen terecht kunt. Problemen? Zeker! Ze horen bij het beroep waarvoor je – misschien nog voorlopig – hebt gekozen en ze horen bij deze opdracht. Naast problemen zullen er vragen zijn die je bezighouden. Enkele voorbeelden. Je kunt je afvragen of je goed met je biografiekind bent omgegaan. Heb je het niet tekort gedaan? Ook de vraag: 'Wat zullen de ouders van mij als student én opvoeder denken?' zul je je op een bepaald moment zeker stellen.

Nadenken, reflecteren over je toekomstig werk gaat, als het goed is, nog verder. Je vraagt je af wat voor opvoeding je zelf hebt gehad. Was die optimaal? Hebben je ouders je in voldoende mate met liefde omringd? Heb je thuis voldoende ruimte gekregen om je te ontwikkelen?

Zo ga je ook terug naar je schooltijd. Zat je op een goede school?

Welke onderwijzer of leraar heeft je het beste begrepen én geholpen? Wie waren daartoe niet in staat of, nóg erger, wie hebben je op school dwars gezeten en wat verwijt je bepaalde leraren nog steeds? Natuurlijk wil je zulke fouten, als je zelf leraar bent, niet maken.

De opdracht kindbiografie stimuleert je om met zulke vragen bezig te zijn. Het zijn voor de hand liggende onderwerpen voor gesprekken met docenten die je begeleiden en met medestudenten.

Je zult je gaan bezighouden met de voorgeschiedenis van wat vanaf hier je 'biografiekind' zal heten. Prof. G. Kelchtermans, die zich als eerste in het Nederlandse taalgebied heeft beziggehouden met de zogenaamde biografische methode in de pedagogiek, zegt daarover:

'Wat mensen denken en doen op een bepaald ogenblik vormt altijd een momentopname uit de levensgeschiedenis van de betrokkene. Vroegere ervaringen en gebeurtenissen laten sporen na en beïnvloeden later gedrag.' (Kelchtermans 1993, p. 13.)

Wie een kind wil begrijpen – het is het eerste dat je van een opvoeder mag vragen – moet zich met diens verleden, heden en toekomst bezighouden. Het gaat bij deze opdracht vooral om het verleden van je biografiekind en om het opvoedingsproces dat het momenteel doormaakt.

Je zult inmiddels wel hebben begrepen dat de opdracht pittig en veelomvattend is en dat die de kern van het beroep waarvoor je hebt gekozen raakt. Zodra je begint zal een intensieve omgang met een kind een belangrijk deel van je studieprogramma uitmaken.

Er is met de kindbiografie meer dan vijftien jaar ervaring opgedaan in een van de pabo's. Namens die studenten kunnen we zeggen dat de opdracht niet eenvoudig is. Maar ook dat

die, mits uitgevoerd met de nodige intensiteit en met enthousiasme, boeiend is. We laten een studente in het eindverslag van vier studie jaren aan het woord:

Deze opdracht was de belangrijkste in mijn opleiding. Ik heb een kind grondig leren kennen, ik ben mezelf beter gaan begrijpen en heb goed nagedacht over de opvoeding die ik heb gehad en het onderwijs dat ik volgde. Ik hoop dat als ik later kinderen krijg er iemand van een pabo bij me komt met het verzoek van mijn zoon of dochter een biografie te mogen maken.

Hier volgt een beknopt overzicht van de inhoud van de vier hoofdstukken.

1 Hoe ziet de opdracht er precies uit en wat is eindresultaat?

Je leest in dit hoofdstuk welke activiteiten bij de opdracht horen en hoe het eindresultaat er uitziet. Docenten van je pabo kunnen varianten bedenken en die mogelijk voorschrijven. De opleiding kan daarbij ruimte geven voor het leggen van eigen accenten. Het hoofdstuk bevat aanwijzingen, suggesties en mogelijke oplossingen als je problemen tegenkomt.

2 Achtergronden van de opdracht

De opdracht kindbiografie heeft een pedagogisch karakter, daar kan weinig misverstand over bestaan. Maar wat is 'opvoeding' precies en hoe verhoudt die zich tot 'ontwikkeling'? Wat leren de pedagogiek en de ontwikkelingspsychologie? In de opdracht staat onderzoek naar de biografie van een kind centraal. Wat is, in dit verband, de biografische methode? Dit hoofdstuk geeft de noodzakelijke informatie over achtergronden van de opdracht.

Je doet er verstandig aan het hoofdstuk in zijn geheel te bestuderen voor je begint met de opdracht. Niet alles zal meteen 'gesneden koek' zijn, dat is ook niet nodig. Aan het eind van de periode waarin je de opdracht maakt is dat ongetwijfeld anders. Een van de bedoelingen is dat je theorieën over opvoeding en wat je dan aan opvoedingspraktijken hebt meegemaakt met elkaar verbindt. Daarmee zou een bekend probleem van pabo's opgelost worden, te weten het ontbreken van verband tussen de theorie en praktijk van onderwijs en opvoeding. Wie voor het eerst in een school aan het werk gaat, krijgt nog wel eens het advies wat aan theorie in de opleiding is behandeld weer snel te vergeten, want 'de praktijk is heel anders'. Hier gaan ze steeds samen. Wat je ervan leert moet je niet 'vergeten', maar juist 'meenemen'. Hoofdstuk 2 moet je beslist herlezen.

3 Verslaggeving en onderzoek

Het gaat in dit hoofdstuk over het schrijven van logboeken, over het praten met kinderen en ouders en over het gebruik van literatuur. Hoe je op een correcte wijze van bronnen gebruik maakt én hoe je die correct vermeldt, vind je hier ook.

4 Werken met de 'Kleine ontwikkelingspsychologie'

De driedelige serie *Kleine ontwikkelingspsychologie* van Rita Kohnstamm vormt bij je activiteiten en bij het onderzoek dat je verricht, de rode draad. De inhoud van die boeken zorgt voor de nodige diepte. Je zult waarschijnlijk twee van de drie boeken nodig hebben. In dit hoofdstuk maken we duidelijk hoe je een en ander in de opdracht integreert.

Bijlagen

In de bijlagen vind je gegevens om je bij het uitvoeren van de opdracht behulpzaam te zijn. Er wordt ook verteld hoe de opdracht een plaats in je opleiding kan krijgen.

Tenslotte

Uit kindbiografieën die door studenten zijn gemaakt, vind je in de tekst een aantal voorbeelden. Ze zijn gekozen om je te stimuleren om van deze opdracht iets moois te maken. In de tekst vind je naast andere tekstillustraties een aantal delen uit *Kinders*, een boekje met mooie observaties van beschouwingen over kinderen van Eric de Kuyper (1998), een column van Youp van 't Hek en cartoons van Cor den Dulk. De foto's zijn gemaakt met studenten van Hogeschool Drenthe, pabo 'De Eekhorst' in Assen en hun biografiekinderen.

Hoe ziet de opdracht er uit?

1.1 OVER HET KIEZEN VAN EEN KIND VOOR DE OPDRACHT

Vanaf het moment dat je aan deze opdracht gaat werken - je opleiding bepaalt daarvoor het tijdstip - volg je gedurende een langere periode de ontwikkeling van een kind, vooral in niet-schoolse situaties. Je kiest daarvoor een kind uit je omgeving of van verder weg, in een leeftijd zo tussen drie en elf jaar. Als je gedurende drie jaar aan de opdracht werkt, betekent dat als je een driejarige kiest, dat je het kind volgt van drie tot zes jaar. In die periode is er een grote kans dat je de overgang meemaakt van een vorm van dagopvang of een peuterspeelzaal naar het basisonderwijs. Als het kind bij het begin van de uitvoering van de opdracht elf jaar oud is, maak je de overgang naar het voortgezet onderwijs mee. Zou je een jonger of ouder kind willen kiezen dan moet je vooraf overleggen met de docent die je bij deze opdracht begeleidt. Je onderneemt met het kind een groot aantal activiteiten die ten doel hebben het goed te leren kennen. Je praat ook met de ouders. Daarbij gaat het om de voorgeschiedenis van het kind, de biografie in engere zin, én om de manier waarop het kind wordt opgevoed en de opvattingen die de ouders daarover hebben.

Eerst zullen we de vraag beantwoorden hoe je voor deze opdracht aan een geschikt kind kunt komen. We geven een uitvoerig antwoord, want er zijn veel mogelijkheden.

Een van de eerste vragen is of het aanbeveling verdient een kind te kiezen met specifieke kenmerken en achtergronden, bijvoorbeeld met leer- of gedragsmoeilijkheden of een kind met een niet-Nederlandse afkomst. In die gevallen krijg je de kans je te verdiepen in een bijzonder thema. Of valt er juist iets voor te zeggen om een 'gewoon' kind te kiezen?

Kinderen met bijzondere problemen krijgen in het onderwijs, in de literatuur, in kranten en tijdschriften en in televisieprogramma's zo veel aandacht dat je je wel eens zult hebben afgevraagd of er nog 'gewone' kinderen zijn. Die zijn er zeker, maar aan hen wordt nu eenmaal minder aandacht besteed. Als je zo'n kind kiest, doen bijzondere thema's zich niet vanzelf voor, je zult er wellicht naar op zoek moeten gaan. Je treft in dit boek allerlei suggesties aan die bedoeld zijn om ervoor te zorgen dat de opdracht de nodige diepte krijgt. Het laatste is een voorwaarde om het geheel zinvol te maken.

Er is niets op tegen om een kind met een bijzondere thematiek te kiezen. Je kunt daarbij denken aan een van een tweeling of aan een geadopteerd kind. Er kan ook sprake zijn van min of meer ernstige opvoedingsproblemen, van een lichamelijke of mentale handicap of een combinatie daarvan.

Je moet zelf de afweging maken wat voor jou het beste is en wat naar alle waarschijnlijkheid het meeste oplevert.

De keuze die je maakt zal mede afhangen van de vooropleiding die je hebt gevolgd. Wie zich, bijvoorbeeld in het middelbaar beroepsonderwijs, al eens intensief heeft beziggehouden met

kinderen in het speciaal onderwijs kan toe zijn een kind zonder een specifiek probleem. Voor een ander is een kind met 'iets bijzonders' juist aantrekkelijk.

Alsnog 'bijzonder'

Wie een kind zonder een specifieke thematiek kiest, heeft een gerede de kans dat zich tijdens de duur van de opdracht onverwacht toch iets bijzonders voordoet. Het kind kan ernstig ziek worden, andere gezinsleden kan hetzelfde treffen, het kind kan leer- of gedragsproblemen gaan vertonen. De ouders kunnen met huwelijksproblemen te maken krijgen. Dat kan zelfs leiden tot echtscheiding. Voor menige student die dat tijdens het uitvoeren van de opdracht meemaakt komt dat 'als een donderslag bij heldere hemel'. Hoe je in zulke gevallen het beste handelt bespreken we later.

Goed kiezen

Denk in ieder geval goed na over de keuze die je maakt. Neem er de tijd voor en spreek er over met medestudenten en met je docent. Het verdient aanbeveling dat de opleiding je in de tweede helft van het eerste studiejaar over de opdracht informeert en dat je aansluitend kennis neemt van de inhoud van dit boek. Je hebt dan voldoende tijd om er in pabo 2 meteen mee te beginnen.

Je opleiding kan voor de keuze van een kind nadere richtlijnen geven. We kunnen ons voorstellen dat die sterk gericht is op onderwijs aan kinderen uit andere culturen. In dat geval zullen docenten bevorderen of eisen dat je een kind met zo'n achtergrond kiest, of ter wille van het evenwicht in je opleidingsprogramma, juist niet.

Voorbeelden van bewuste keuzes:

- Een student koos een dove jongen om een vergelijking te kunnen maken met de opvoeding van een doof broertje.
- Een student was, gezien de eigen voorgeschiedenis, sterk geïnteresseerd in de vraag of het mogelijk is dat kinderen minder lijden onder de scheiding van ouders dan zij zelf had ervaren. Ze ging op zoek naar een kind van gescheiden ouders.
- Een student kwam in zijn familie in contact met een jongen met een ernstige verlamming aan beide benen. Hij wilde onder meer nagaan hoe kinderen, ook op de reguliere school die hij bezocht, op zijn handicap reageren.
- Een bijzondere variant was de keuze van een halfzusje na een echtscheiding. De student wilde de relatie met haar verduidelijken en zo mogelijk verdiepen. Het bleek mogelijk om met de betrokken ouders (een viertal, de partners waren hertrouwd) diepgaande gesprekken te voeren, waarbij moeilijke thema's niet uit de weg werden gegaan. De opdracht heeft er sterk aan bijgedragen om verdriet bij de student te verwerken. Ze schrijft aan het slot van het verslag dat haar tot dan onbekende halfzusje haar vriendin was geworden. Bij de ontroerende examenpresentatie kreeg het halfzusje een schitterend verslagboek aangeboden.

Contacten met een kind dat een min of meer ernstig probleem heeft, kunnen toevallig tot stand komen.

- Een student dacht met een gewoon kind uit haar straat te maken te hebben. Zij sprak een moeder bij het uitlaten van de hond over de opdracht aan, wetend dat zij een zoon van ongeveer tien jaar had. Moeder ging akkoord. Al gauw bleek de jongen stemmen te horen waarvoor hij psychiatrisch behandeld moest worden. Zijn probleem bleek nog veel groter, omdat hij op z'n school zo werd gepest dat zijn ouders besloten hem van school te nemen.

Klachten werden volgens hen onvoldoende serieus genomen. Voor de student deed zich nog een andere bijzonderheid voor. De school waar de jongen had gezeten was haar vorige stageschool en de nieuwe school haar huidige! Onnodig te zeggen dat ze nadien concludeerde veel te hebben geleerd.

Allochtone kinderen

Op de pedagogische academie waar deze opdracht is ontwikkeld, kunnen studenten deelnemen aan een begeleidingsproject voor allochtone kinderen. Zij begeleiden daarbij vanuit de thuis-situatie in tweetallen twee of meer kinderen uit een Turks of ander allochtoon gezin. Het project is gestart met hulp aan twee kinderen die het in een reguliere basisschool moeilijk hadden, omdat hun achtergrond zo anders was dan die van de andere kinderen. De basisschool kwam de kinderen nauwelijks tegemoet. Twee studenten hielpen de kinderen hun weg te vinden in de Nederlandse samenleving, de ouders waren daartoe zelf niet in staat. Na dit succes volgden er meer relaties tussen de pabo en Turkse gezinnen.

De activiteiten met kinderen bestaan onder meer uit het doen van spelletjes, boodschappen doen en kleine excursies maken. Natuurlijk wordt er dan Nederlands gesproken. De studenten die aan het project deelnemen krijgen de gelegenheid het milieu waarin de kinderen verkeren grondig te leren kennen. Ze komen in aanraking met een voor hen volledig onbekende cultuur op het gebied van onder meer voedsel en kleding, levensbeschouwelijke opvattingen en man-vrouw verhoudingen. Doordat de studenten hun ervaringen intensief met andere deelnemers van het project uitwisselen, ontstaat al gauw een genuanceerd beeld van allochtone gezinnen: er zijn er geen twee gelijk. Hoe ergerlijk is het als dat wordt vergeten, zoals in generalisaties van het type 'allochtonen hebben een taalachterstand van twee jaar'.

Als je je in de kindbiografie toelegt op een kind met een allochtone achtergrond word je, zo voorstellen we, extra gevoelig voor de problematiek van ongelijke kansen.

Deze opdracht kan zo gebruikt worden om het gezin van een kind uit een andere cultuur te leren kennen. Enige aanpassing is dan wel nodig opdat het kind er zelf ook veel aan heeft. Het beste is een wekelijks contact, bijvoorbeeld rond de avondmaaltijd. Vaak worden studenten die aan het genoemd project deelnemen uitgenodigd mee te eten.

Omdat de studielast bij deze invulling van de opdracht naar verhouding zwaarder is, doet de opleiding er verstandig aan een vrijstelling verlenen voor een ander onderdeel van het curriculum of een verlichting van eisen toe te staan.

Er zijn in de meeste plaatsen instanties op het gebied van maatschappelijk werk, die behulpzaam willen zijn bij het vinden van geschikte kinderen en gezinnen. Het spreekt vanzelf dat in al deze gevallen een uitvoerige en voor de ouders begrijpelijke toelichting over de bedoeling van de opdracht nodig is, zo nodig in de eigen (eerste) taal van de ouders. De ervaring leert dat het moeilijker, maar niet onmogelijk is om gezinnen te vinden waar mannelijke studenten de opdracht kunnen uitvoeren. Vaders hebben er nogal eens bezwaar tegen dat een man tijdens zijn afwezigheid met moeder en de kinderen, waaronder dochters, contact heeft.

Zie pagina 16 in het kader 'Uit de instructie: ...'

Een kind uit een 'ander milieu'

Bij de keuze van een kind voor de opdracht moet, in aansluiting op wat is gezegd over allochtone milieus, nog op iets anders worden gewezen. In het algemeen geldt dat mensen die uit eenzelfde milieu afkomstig zijn elkaar snel begrijpen. Daar wordt dezelfde taal gesproken, er zijn herkenbare onderlinge verhoudingen, zoals die tussen vader en moeder. Er is in materieel opzicht

hetzelfde mogelijk, er zijn overeenkomstige vormen van vrijetijdsbesteding, enzovoort.

De opdracht biedt de gelegenheid om een ander milieu dan je van huis uit gewend bent van binnenuit te leren kennen. Het is meestal wat moeilijker daarvoor een kind te vinden, maar het loont zeker.

Veel pabo-studenten komen uit de sociaal-economische middengroepen. De kans dat je in de basisschool waar je zult gaan werken vooral te maken krijgt met kinderen uit zulke milieus is groot, maar er zijn zo goed als zeker ook kinderen uit gezinnen met hoger en lager opgeleide ouders. Kennis van en begrip voor wat daar thuis gebeurt, is vaak niet in voldoende mate aanwezig. Deze opdracht kan in die leemte voorzien. Belangrijke bijproducten zijn meer inzicht en waardering voor ouders die anders zijn geschoold en onder andere (en vaak minder gunstige) omstandigheden hun kinderen opvoeden. Je zult met zulke ouders praten niet eenvoudig vinden, maar het is zeker te leren. Het gaat om een uiterst belangrijke vaardigheid waarover veel leraren niet beschikken. Voel je je aangesproken? Pak die kans, ook als je wat meer moeite moet doen om ouders bereid te vinden om mee te werken.

Uit de instructie: 'Begeleidingsproject allochtone kinderen'.

Bedoeling:

Het gaat in de eerste plaats om de allochtonen kinderen zelf: de begeleiding die je geeft, is er op gericht dat ze hun kansen in het onderwijs en later in de samenleving vergroten en dat ze zich aspecten van de Nederlandse cultuur eigen maken. In de tweede plaats doe je zelf belangrijke begeleidingservaring op en je leert enkele kinderen die in een biculturele situatie verkeren (en het gezin waarin ze opgroeien) grondig kennen. Overbodig om op te merken dat dat voor je toekomstige beroepsuitoefening, waar je in het onderwijs ook terecht komt, van groot belang is.

Programma:

- Gedurende twee jaar verricht je ten minste één per week met een andere student begeleidingsactiviteiten, die zijn gericht op de vergroting van sociale en taalvaardigheden met twee of drie meestal jongste kinderen uit allochtonen gezinnen.
- Je voert die activiteiten samen of als dat niet mogelijk is bij toerbeurt uit; samen ben je daarvoor verantwoordelijk.
- Bij aanmelding volgt eerst een intakegesprek.
- Het project begint met een gezamenlijke bijeenkomst, geleid door de docent die je verder zal coachen en ondersteunen.
- Per jaar zijn er vier uitwisselingsbijeenkomsten waarbij je aanwezigheid verplicht is.
- Je houdt van je activiteiten een logboek bij dat je tenminste één keer per jaar ter bespreking met de begeleidende docent inlevert; leg in het logboek een verband met literatuur (zoals boeken, artikelen en informatie via internet).
- We vieren 1 keer per jaar een 'kindermiddag', met alle kinderen en hun ouders.

Een zusje, broertje, nichtje of neefje?

Er zijn studenten die voor de opdracht een zusje of broertje kiezen. In dat geval zijn er in het gezin betrekkelijk grote leeftijdsverschillen. Het hoeft daarbij zeker niet om een 'zwaktebod' te gaan, al heb je waarschijnlijk wat minder moeite om ouders bereid te vinden. De opdracht biedt de gelegenheid om met je eigen ouders indringend over de opvoeding van je broertje of

zusje te spreken, maar je zult al gauw merken dat de opvoeding die je zelf hebt ondergaan niet buiten beschouwing kan blijven. Daar zit een risico in dat je niet moet onderschatten. Als je eigen opvoeding (nog) niet bespreekbaar is - dat komt in een periode waarin studenten zich van huis losmaken nog al eens voor - verdient het aanbeveling deze keuze niet te maken.

Relatief dichtbij is ook de keuze van een nichtje of neefje. Daar geldt iets vergelijkbaars. Zijn of haar opvoeding moet je met je eigen broer of zus kunnen bespreken. Dat lijkt logisch, maar vergeet daarbij niet dat je je in de loop van de tijd, of misschien meteen al, een oordeel gaat vormen over die opvoeding. Bewust of niet, kun je laten merken het met hun opvoeding niet altijd eens te zijn. Dat ligt bij naaste familie gauw gevoelig. Studenten maken daarbij nog wel eens inschattingfouten. Het bespreken van wat je hebt opgemerkt, kan tot lastige discussies aanleiding geven én zelfs tot onoplosbare problemen. In het ergste geval komt het tot een verwijdering. Je kunt de risico's niet volledig inschatten, maar de kans op ongelukken wel verkleinen door problemen, die zich zouden kunnen voordoen, in een voorgesprek aan de orde te stellen.

Voor de opdracht kindbiografie wil ik graag Peter (een neefje van zes jaar) kiezen. Dat betekent dat ik ook met jullie over zijn opvoeding wil praten. Dat is misschien wel eens lastig. Ik heb begrepen dat jullie er wel voor voelen dat ik Peter kies, maar willen jullie daar met mij over van gedachten wisselen? Ook als zou blijken dat ik het met jullie niet altijd eens ben?

'Hoe kom ik aan een kind voor deze opdracht?'

Voor veel studenten zal het niet moeilijk zijn een kind te vinden. Anderen hebben daarbij hulp nodig. Je kunt wellicht bij medestudenten aankloppen die meer mogelijkheden hebben, in de buurt of in het dorp waar ze wonen, of in hun familie. Het gebeurt wel dat een mentor van de stageschool helpt om een geschikt gezin te vinden.

In de vele jaren dat deze opdracht is uitgevoerd is het een keer voorgekomen dat een schoolleider zich geërgerd afvroeg waar studenten zich nu weer mee zouden gaan bemoeien. Na uitleg door de opleiding was het probleem snel uit de wereld. De schoolleider was nadien zelfs van mening dat nieuw benoemden de opdracht nog zouden moeten doen als die in hun opleiding ontbrak. Het kan verkeren!

In de bijlagen tref je een voorbeeldbrief aan die je kunt gebruiken om ouders over de aard van de opdracht in te lichten. Het is gebleken dat het niet moeilijk is om hen het belang van de opdracht duidelijk te maken. Het is vaak voorgekomen dat ouders zich vereerd voelen dat hun kind is uitgekozen. In verreweg de meeste gevallen ontstaat tussen de student en de ouders en het kind een bijzondere relatie die bij de beëindiging van de opdracht niet wordt verbroken. En als zich problemen voordoen? Die zijn er om opgelost te worden. Dat is later als je een eigen groep hebt niet anders. In de pabo zal de docent, die voor de begeleiding van de opdracht verantwoordelijk is, je daarbij willen helpen.

1.2 JE HEBT EEN KIND GEKOZEN EN OUDERS BEREID GEVONDEN. HOE NU VERDER?

De meest voor de hand liggende volgende stap is een kennismakingsbezoek aan het gezin. Het is plezierig als beide ouders aanwezig zijn en gedurende een deel van het gesprek het kind zelf,

zeker als je het nog nauwelijks kent. Je vertelt wie je bent, welke studie je volgt en wat je van de opdracht verwacht. Je vertelt in hoofdlijnen wat je van plan bent en waar je, misschien nog voorlopig, aan denkt.

Jullie hebben er in toegestemd dat ik Karin in de komende jaren in haar ontwikkeling volg. Ik wil graag een afspraak maken voor een eerste gesprek. Dan wil ik jullie vertellen wat ik van plan ben en wil van jullie horen wat jullie van me verwachten. Wanneer zijn jullie thuis? Ik wil zo mogelijk met jullie beiden praten. (Schat goed in of je er in dit stadium verstandig aan doet de ouders al te tutoyeren.)

Veel studenten zien tegen het eerste gesprek op. Ook hier is sprake van een parallel met je latere werk: bij het eerste huisbezoek bij een kind van je eigen groep zal het niet anders zijn. Dan is je rol vooraf wel voor iedereen duidelijker, want je geeft het kind onderwijs. Dat ligt bij deze opdracht wat anders. Je zult in het eerste gesprek met de ouders moeten verduidelijken wat het doel van de opdracht is en wat je wilt gaan doen.

In de meeste gevallen blijkt het eerste gesprek helemaal niet zo moeilijk als werd gevreesd. De introductiebrief komt natuurlijk niet in de plaats van deze kennismaking.

Uit een logboek: 'Ik was behoorlijk zenuwachtig toen ik om acht uur voor de deur stond. Ze gaan me misschien allerlei dingen vragen waar ik nog helemaal geen verstand van heb. Gelukkig waren Nel en Evert beiden aanwezig, dat was tevoren niet helemaal zeker. De ouders moeten gezien hebben dat ik nerveus was, want ze stelden me al gauw gerust: 'We vinden de opdracht die je moet doen prima, maar gemakkelijk zal die niet voor je zijn! Je kunt op onze hulp rekenen, hoor'. Toen ik had verteld dat ik van plan was een boek te maken, dat ik na het beëindigen van de opdracht als cadeau zou aanbieden, werden ze zelfs enthousiast.

Ik had voor het gesprek een uur uitgetrokken, dat leek me heel lang. Maar voor ik het wist was het tien uur. De tijd vloog om. We hebben goede afspraken gemaakt. Ik ga over twee weken helpen bij het verjaardagsfeestje van Klaas, hij wordt dan zes jaar. Het lijkt me een goed begin. Ik mag mee als het gezin naar de dierentuin gaat en omdat Klaas zo dol is op treinen ga ik over een paar weken met hem een reisje maken. Klaas is niet zo'n prater en kijkt het liefst de kat uit de boom. Zijn vader vertelde dat dat heel anders is als hij op reis gaat, dan vraagt hij je de oren van het hoofd en vertelt veel. 'k Ben benieuwd of hij dat bij mij ook doet!

Het was erg attent van de ouders dat ze zeiden dat ik kosten die ik zou maken vergoed krijg. Zo hoefde ik er zelf niet over te beginnen!

1.3 WAT GA JE BIJ DEZE OPDRACHT DOEN?

Je doet twee soorten activiteiten: activiteiten met kinderen en met ouders.

Activiteiten met de kinderen.

Om het kind goed te leren kennen doe je thuis spelletjes, je leest voor of vertelt een verhaal, je gaat samen boodschappen doen, je kijkt samen televisie, je praat over vroeger, gaat naar de

bioscoop, naar een museum, een park, een dierentuin, je maakt een reisje met de trein (voor veel kinderen is dat bijzonder), je gaat samen op bezoek bij opa en oma, je gaat naar de openbare leeszaal en bibliotheek, je gaat koken bij het kind thuis of bij jou, je maakt samen met het kind kleding, je organiseert een verjaardagsfeest, je bezoekt de school en voert een gesprek met de leraar van het kind, je ontvangt het kind bij je thuis of bij je ouders, enzovoort. En er zijn nog veel meer mogelijkheden. In overleg met de ouders en het kind maak je een keuze. Die is natuurlijk mede afhankelijk van de leeftijd van het kind en of het een meisje of jongen is. Het belangrijkste motief voor een keuze is het antwoord op de vraag hoe je over het kind het beste meer te weten kunt komen. Je zult daarbij merken dat veel gesprekken met het kind die terloops beginnen belangrijker zijn dan de activiteit zelf. Sommige kinderen zijn meteen een 'open boek', anderen uiten zich, zeker aanvankelijk, minder. En je hebt natuurlijk 'pratens' en 'zwijgers'. Je treft elders in het boek aanwijzingen aan, hoe je met kinderen kunt praten en suggesties voor gesprekstema's.

Activiteiten met ouders.

Ouders zijn in deze opdracht erg belangrijk. Je moet met hen een aantal gesprekken voeren, een deel ervan is goed voorbereid en gepland.

Waar praat je over? In ieder geval over vroeger én over nu. Het is de bedoeling dat je de voorgeschiedenis van het kind leert kennen, de 'kindbiografie' in engere zin. Over dat onderwerp willen bijna alle ouders vertellen. Vaak komen daarbij fotoalbums en videobanden te voorschijn.

Zelf heb je natuurlijk vragen voorbereid. Het is niet nodig, zelfs ongewenst, om een vragenlijstje af te werken. Je hebt je vragen 'in je achterhoofd'. Vaak lopen gesprekken min of meer vanzelf.

Het is van belang dat je echte gesprekken voert. Dat is meer en anders dan alleen het stellen van vragen en daar antwoord op krijgen. Ga vooral in op wat je hoort en vraag door. Na de kennismaking heb je meer gesprekken. Ze gaan over de opvoeding van het kind op dit moment; dat is een ruim onderwerp. De inhoud is in hoge mate afhankelijk van de thuissituatie van het kind en eventuele bijzondere omstandigheden en gebeurtenissen. Je probeert een goed beeld te krijgen van de wijze waarop de ouders hun opvoederstaak opvatten.

Het kan gebeuren dat ouders je in discussies over de opvoeding van hun kind betrekken: 'Wat vind jij daar nu van?' of 'Zou jij het ook zo gedaan hebben?' Schrik daar niet van, vertel in alle bescheidenheid wat je vindt. Kies je woorden met zorg, opvoeden is een 'hot item' en ouders zijn gevoelig voor eventuele kritiek. Wees in het bijzonder alert als je merkt dat ouders het onderling niet eens zijn en dat een van beiden probeert je van de juistheid van zijn of haar opvatting te overtuigen. Dan is extra terughoudendheid geboden. Ook hier is er een parallel met je toekomstige beroepsuitoefening. Als je later op huisbezoek zult gaan, moet je dezelfde voorzichtigheid betrachten.

In een laatste gesprek blik je terug op de opdracht en wat je daaraan hebt gehad.

**Activiteiten met kinderen:
suggesties en aanwijzingen bij een aantal uitgewerkte voorbeelden**

De opdracht geeft je de gelegenheid om je te verdiepen in de eigenschappen van kinderen. Verwonder je erover, het is zo'n boeiend onderwerp!

Olivia brengt me voortdurend in de war. Ze is eigenlijk nooit daar waar ik denk dat ze zal zijn. Ze is vaker daar waar ik haar niet vermoed. Dat is natuurlijk eigen aan alle kinderen: zowel hun voorspelbaarheid als hun onvoorspelbaarheid.

Neem bijvoorbeeld de kinderlijke verwondering. Ik had gedacht dat ze zich over de zee, de boten zou verwonderen... Nieuwe gewaarwordingen die voor haar toch aantrekkelijk moeten zijn. Maar toen ik haar ze zee liet zien gaf ze geen kik. Een minuut later zei ze wél opgewekt: 'Daar, een bus.' Nu ben ik verwonderd. Over de onvoorspelbaarheid van haar verwondering. (E. de Kuiper, p. 19.)

Er zijn allerlei activiteiten die je zonder of met slechts weinig voorbereiding kunt doen. Als het kind vraagt of je wilt voorlezen zul je je meestal niet hoeven voor te bereiden. Ook spelletjes vragen meestal geen voorbereiding. Bij andere activiteiten kan het nodig en nuttig zijn je vooraf goed te oriënteren. Hieronder vind je een aantal uitgewerkte suggesties die zinvol zijn gebleken. Je verslag wint aan waarde als je gedetailleerd kunt vertellen wat je deed en regelmatig letterlijk kunt vermelden wat een kind heeft gezegd. Neem voor het laatste gesprekje op, uiteraard alleen als je daarvoor toestemming hebt gekregen.

Spelletjes doen

- Zorg ervoor de meeste voorkomende spelletjes die bij de leeftijd van je biografiekind passen te kennen. Een aantrekkelijke manier om dat te doen is de mentor in de stage te vragen of je een spelletjesmiddag mag organiseren. Je vraagt de kinderen een spel mee te nemen. Vraag je mentor of dat bij bepaalde gezinnen mogelijk een probleem oplevert. Overleg ook of het wenselijk is restricties in te bouwen. Zo is het beter om geen spelletjes mee te laten nemen waarin geweld voorkomt en ook geen dure en kwetsbare computerspelen. Je kunt zo'n middag voor de kinderen, maar zeker ook voor jezelf leerzaam maken door ieder te vragen een keer een spel aan iemand anders uit te leggen. Luister goed hoe de kinderen dat doen. Ze zijn er vaak uiterst behendig in; volwassenen kunnen er iets van leren.

gpc

- Wist je dat 'uitleggers' daarbij vaak nog meer leren dan wie iets uitgelegd krijgt? (Zie daarvoor A. Vosse, 1994 en 2003.)

Deze activiteit leent zich zeker ook voor onderzoek, zie daarvoor hoofdstuk 3.

- Het is leerzaam om je biografiekind een spel te laten uitleggen. Leg dit vast met een cassette recorder en analyseer de gevolgde strategie. Het belang van spelletjes is in de eerste plaats het plezier dat je er samen aan beleeft. Het is meestal een gemakkelijke manier om met een kind contact te krijgen.
- In de betere speelgoedwinkels kun je informatie krijgen over voor leeftijdsfasen geschikte spelletjes en speelgoed. Wees kritisch, er is veel rommel op de markt. Bezoek eens een winkel met 'alternatief speelgoed'. Je vindt die vaak in plaatsen waar een Vrije School staat. Men is er zeker bereid de eigen spelfilosofie aan de hand van de collectie toe te lichten. Op een verzoek om - eventueel samen met andere studenten - voorlichting te krijgen, zal naar alle waarschijnlijkheid positief worden gereageerd.

- Spreken met ouders over het belang van spel en over hun 'aankoopbeleid' is een interessant én belangrijk onderwerp. Misschien mag je samen met het kind speelgoed kopen.

Het valt niet mee. Speelgoedwinkels deprimeren me. Het tuig is doorgaans lelijk, stompzinnig. Als er eens verleidelijks bij is - moet ik achteraf constateren - valt het niet in de smaak bij de kinders. Wat ik bekoorlijk gevonden zou hebben, vinden Olivia of Victor niet noodzakelijk boeiend genoeg om mee te spelen. En aan dat wat zij aantrekkelijk vinden, heb ik soms een hekel.

Je moet een compromis weten te vinden tussen je eigen smaak en die van de kinderen. Maar af en toe moet je smaak ook respecteren, vind ik. Ze hebben recht op kritisch commentaar. Ik hoef bovendien niet altijd mijn smaak op te dringen.

Het komt voor dat we allemaal teleurgesteld zijn: de kinders omdat het niet is wat zij wilden en ikzelf omdat ze duidelijk geen interesse tonen voor mijn geschenk.

(E. de Kuiper, p. 37.)

- Bezoek met het kind een speelgoedwinkel, nadat je je in dit onderwerp enigszins hebt verdiept.
- Deskundigen pleiten ervoor om niet alleen met verjaardagen en feestdagen als Sint Nicolaas speelgoed te kopen, maar de beschikbaarheid van passend speelgoed te beschouwen als een levensbehoefte, te vergelijken met bijvoorbeeld liedjes zingen, verhalen horen en boeken lezen.
- Een speel-o-theek is de moeite van een bezoek zeker waard, je moet er misschien even naar zoeken. Houd ook in de gaten of er ergens speelgoedbeurzen zijn. Je kunt er vaak voor verrassend lage prijzen mooi en nog bijna nieuw speelgoed kopen.
- Over het onderwerp spel- en speelgoed bestaat veel literatuur. Er zijn instanties die zich ermee bezighouden, zoals de Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting in Den Haag.
- Een goede kindbiografie kan niet zonder het thema spel. Dat is ook het geval als je biografie-kind tot de oudere kinderen van de basisschool behoort.

Praten over vroeger

We volstaan met een voorbeeld

De geschiedenis volgens Erna

Op maandag 12 augustus heb ik samen met Erna foto's bekeken. Ik heb voor deze activiteit gekozen omdat het een handige manier is om de geschiedenis van een kind te reconstrueren. Aan de hand van foto's heeft Erna me verteld wat ze nog van vroeger wist. Hoewel er niet zo veel foto's beschikbaar waren kon Erna me veel vertellen. Tijdens het gesprek heb ik aantekeningen gemaakt. Ik zal die gebruiken als ik binnenkort samen met de ouders terugblik op het leven van Erna vanaf haar geboorte.

Erna rangschikt de foto's die ze in een mapje van haar moeder heeft gekregen. Ze zoekt uit welke foto's over haar gaan en welke over anderen. Ze maakt er stapeltjes van. Vervolgens legt ze alle stapeltjes op elkaar en legt de foto's op de nummervolgorde van de negatieven. Er is helaas maar één fotoboek, het beschrijft de geschiedenis van haar geboorte tot aan haar eerste verjaardag. Ik vind dat jammer, omdat Erna daardoor maar beperkt steun heeft bij het vertellen.

Op een van de eerste bladzijden staan zes zwart-wit foto's. Als ik vraag wat dat voor foto's zijn, weet ze dat het om echo's gaat. Erna wijst een wit bolletje aan dat op iedere echofoto terugkeert. Ze denkt dat zij dat is. Ik herken er zelf nog geen baby-tje in. Er zijn helaas weinig bijschriften in het fotoboek. Erna moet dus zelf alles vertellen. Ik verbaas me er over hoeveel ze nog weet van vroeger, ze is nu negen jaar oud. Later blijkt me dat vader en moeder niet zo lang geleden bij de foto's hebben verteld, dat heeft ze goed onthouden.

Op de volgende foto is Erna een paar dagen oud. Ze is geboren in het ziekenhuis op 10 maart 1989. Ze woog 3400 gram en was 49 cm lang. De opa van Erna staat ook op een van de foto's. Ze vertelt dat hij niet meer leeft en dat ze dat jammer vindt, want hij maakte altijd leuke grapjes en repareerde haar fiets vaak: 'Daar heeft mijn pappa geen tijd voor.'

Nu zien we een plaatje van een vrouw. 'Dit is Miriam, mamma's zus,' zegt Erna. Ik vraag hoeveel ooms en tantes ze heeft, maar dat weet ze niet precies. Ik heb begrepen dat de familie aan moeders kant groot is. Ze wijst nu in het album veel meer overleden mensen aan. Na zes tot acht maanden kan Erna lopen, volgens haar veel sneller dan haar broertje Jacob.

Bij de volgende foto zegt Erna ineens: 'Hier ben ik één jaar geworden.' Ik vraag me af waar ze dat aan ziet. Op de foto is van een feestelijke gebeurtenis niets te zien. Ik krijg snel uitleg, ze ziet het aan de kleren die ze op de foto aan heeft. Een paar foto's verder is ze weer nul!

Het boek is uit. Nu komen eerst foto's van de vorige vakantie. We moeten dus een groot gat vullen. Daarom ga ik nu over tot het stellen van vragen. Dit is lastiger, want Erna heeft geen steun aan foto's, We zitten alleen in de kamer. Niemand kan ons helpen. Maar er komt heel wat los, ook over details.

Ze vertelt over het uitblazen van kaarsjes op haar tweede verjaardag. Ze is naar de peuterspeelzaal gegaan rond haar tweede verjaardag. Ongeveer op dat moment is de familie verhuisd naar het huis waar ze nu wonen.

Van haar vierde jaar wist ze te vertellen – ze was op de kleuterschool – dat ze op het schoolplein was waar een wereldbol stond. Ze was er met andere kinderen opgeklommen. Toen de juf zei dat ze er weer af moesten riepen de kinderen: 'Neen, want wij zijn ook een stukje van de wereld.' Verder kan ze zich van de kleuterschool nog herinneren dat de juf gitaar speelde.

Toen Erna zes jaar was geworden, hebben de ouders verteld dat er voor haar nog een kindje geboren was, dat helaas maar een week heeft geleefd. Dit kindje was een ook een meisje en heette Elisabeth. Het enige dat Erna mij daarover verteld heeft, is dat ze – toen ze net kon lezen – de naam Elisabeth had gezien. Van alle kinderen hangt er namelijk een geborduurde collage met de naam en de geboortedatum erop.

Erna vertelt maar door, ze toont geen enkele verlegenheid. Op 8 april 1994 is haar zusje Annemarie geboren en op 20 oktober 1996 haar broertje Jacob Pieter. Als we bij 1998 zijn aangekomen pakt Erna mapjes met foto's van de vakantie in Zeeland.